

ÖZGÜRLÜK ÇIĞLIĞININ YANKILANDIĞI SON KALE: EGEMENLİK

Kürşat KAN*

ÖZET

Egemenlik kavram olarak yeni olmasına rağmen binlerce yıldır varlığını sürdüren bir olgudur. Son dönemlerde devlet kuramında en çok sözü edilen tartışma da yine egemenlik olmuştur. Sümerlerden günümüze değişen ve gelişen bir şekilde karşımıza çıkan kavram binlerce yıldır süregiden şiddet ve çatışmaların da ya sebebi ya da sonucu olmuştur. Modern devletin de en önemli gücü yine egemenliği içinde barındırmasıdır. Bugün dünyanın farklı coğrafyalarında, farklı kültürlerden, farklı dini inançlardan, farklı ekonomik sınıflardan ve farklı siyasal rejimlerden meydana gelen devletlerde kendi içinde büyük bir çatışma yaşanmaktadır. Tüm bu çatışmaların özündeki sebep egemenliktir.

Anahtar Kelimeler: Egemenlik, Devlet, Çatışma, Dönüşüm, Arap Baharı

THE LAST FORTRESS WHERE THE CRY FOR FREEDOM ECHOES: SOVEREIGNTY

ABSTRACT

Although sovereignty is new as a concept, it has been exercised by many sovereigns for thousands of years. Recent arguments related to the theory of state mostly involve sovereignty. It has either become the result or the reason of many wars since it emerged in Sumerian times. The modern state is strong because it inherently exercises sovereignty.

---

* Arş. Gör., Selçuk Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü.

Recent years have witnessed fierce conflicts and violence in countries within themselves irrespective of their regions, cultures and religions.

Key Words: Sovereignty, State, Conflict, Transformation, Arab Spring

GİRİŞ

Yaklaşık bir asır önce, James Bryce “Egemenliğin Doğası” adlı makalesine “ okurlar soyut kavramların tozlu çöllerine girmenin endişesini yaşayabilirler” uyarısıyla başlamıştı ve hemen akabinde “çölü tamamen es geçerek soruna somut yönlerden yaklaşacağım” sözünü vermişti.(Bryce, 190:2-50) Bende aynı sözü vermek isterdim fakat egemenliği anlamak için somutla soyutun yani egemenlik teorisi ile egemenlik uygulaması arasındaki ilişkiyi irdelemek zorundayız. Yine de soyut kavramlar çölündeki bu yolculuğu mümkün olduğunca kısa tutmaya çalışacağım.

İktidar olgusunu anlamlı kılan egemenlik kolayca kavramsallaştırılabilmiş bir olgu değildir. Kavramın gelişim serüvenine aşağıda yer vereceğim ama bu giriş bölümünde son beş asırdır kavramın gelişimi hakkında kısa bir özet yapmak istiyorum. Son beş asrın en önemli düşünürlerinin oluşumuna katkı sağladığı egemenlik, devlet-iktidar ilişkilerini de anlamlı kılmıştır.

Machiavelli, Bodin, Hobbes, Rousseau gibi ilk akla gelen bu düşünürlerin hükümlerini meşrulaştırma çabaları egemenliği tekrar ortaya çıkarmıştır. Tekrar diyoruz çünkü egemenlik zaten ilk çağlardan beri var olan bir kavramdır. Fakat bu düşünürler egemenliği ilk defa bu dönemde “hayal edilmiş bir cemaate¹ dayandırmaya ve egemenliği insandan kaynaklanan bir sonuç olarak ortaya koymaya çalışmışlardır.

Machiavelli'nin seküler anlayışta bir iktidar düşüncesiyle başlayan bu serüven, Bodin'in egemenliğin unsurlarını sıralamasıyla gelişmiş, Hobbes'un monarşiye eklemesiyle somutlaşmış, Rousseau tarafından insana ve ulusa dayandırılarak bugün ki anlamına ulaşmıştır. Carl Schmitt² tarafından, yaşanan Birinci Dünya Savaşı deneyiminin yarattığı somut koşulların sonucu yeniden yorumlanıncaya kadar klasik egemenlik anlayışı, kuramsal açıdan devletlerarası sistemin temelinde bu hâliyle yer edinmiştir. Kuram açısından bir başka önemli nokta ise İkinci Dünya Savaşı sonrası

kurulan Birleşmiş Milletlerdir. Nihayet Soğuk Savaş'ın bitmesi ve AET'nin AB'ye dönüşümü ile egemenlik tekrar tartışmaya açılmış ve klasik anlamı ile sorgulanmaya başlamıştır.

Bugünlerde vuku bulan ve “Arap Baharı” olarak isimlendirilen Ortadoğu gelişmeleri ve Avrupa da kendi hükümetlerine karşı protesto gösterileri ile ortaya çıkan halk hareketleri egemenlik kavramını tekrar ele almamızı gerektirmektedir.

Bu çalışmada amacımız yukarıda kabaca özetlemeye çalıştığımız evrimin ve önemli kavşakların altını çizmektir ve yeni gelişmeler ışığında kuramın tekrar ele alınması çağrısı yapmaktır.

Egemenliğin Soy Kütüğü

Egemenlik terimi Krasner'in tasnifiyle dört farklı şekilde kullanılmaktadır. Bunlar uluslararası hukuki egemenlik (international legal sovereignty), Westphalyen egemenlik (Westphalian Sovereignty), iç egemenlik (domestic sovereignty), birbirine bağlı egemenlik (interdependence sovereignty). (Krasner, 1999: 3-4) Bu çalışmada Westphalyen egemenlik ve uluslararası hukuki egemenlik ele alınmıştır.

En temel anlamıyla egemenlik herhangi bir idare şeklinin yetkisinin nihai kaynağı olarak tanımlanabilir (Hinsley, 1986:1) ve temelde yetki ve idare şeklinin arasındaki ilişki olarak ele alınabilir.

R.B.J. Walker ise egemenliği “ devletlerin belirli bir toprak parçası içinde meşru güç kullanma talebi” olarak tanımlar. (Walker, 1991: 449) Walker'ın tanımına benzer başka bir tanımda ise egemenlik “bir devletin açık olarak sınırları belirtilmiş bir toprak parçası üzerinde en üstün yetki talebinin tanınması” olarak tanımlanmıştır. (Philpott, 2001: 16-17) Bu tanımlara baktığımız zaman birkaç ana kavram öne çıkmaktadır ve bunları sınır, mutlak üstünlük, devlet, yetki ve devletin taleplerinin tanınması olarak listeleyebiliriz. Bu ana kavramlardan sınır kavramı egemenlik yetkisini mekânsal olarak tanımlamaktadır ve etnik ve dinsel kimlik gibi diğer ortak kimlik özelliklerine vurgu yapmaktan kaçınmaktadır. Mutlak yetki ise egemen olanın daha üstünde daha büyük bir yetkinin olmadığına işaret eder.

Yukarıda sunulan egemenlik tanımlarındaki ‘talep etmek’ kelimesinin üzerinde durulması gerekmektedir. Egemenliği bir talep olarak düşünürsek taleplerin başka birisine yapıldığını da hatırlamalıyız. Talepler karşı talepleri, mücadeleyi ve bazen de inkârı akla getirir, yoksa talepte bulunmanın da bir anlamı olmaz. Max Weber bu durumu egemenin özelliklerinden bahsederken meşru şiddeti kullanma tekeli elinde bulduran ve taleplerini kanuni güç kullanma kapasitesiyle destekleyen olarak tanımlar. (Weber, 1946: 78)

Egemenlik kavramının ne olduğunu anlamak için belki de siyaset biliminde ve günlük dilimizdeki iyi bilinen kavramlarla egemenlik kavramını karşılaştırıp ne olmadığına bakabiliriz. Demokrasi ve monarşinin tam zıttı olarak egemenlik gücün bulunduğu yerle ilgili değildir çünkü Hobbes’un belirttiği gibi “egemen tek de olabilir birden fazlada olabilir”. (Anderson, 1997: 19) Parlamento ve bürokrasinin aksine egemenlik gücü kullanan bir kurum ya da yapı değildir. Düzen ve adalet kavramlarının zıddına gücün kullanımının amacını açıklamaya çalışmaz. Egemenlik kavramının açıklamaya çalıştığı şey politik gücün öbür yetki çeşitleri ile ilişkisidir. Daha önce belirtildiği gibi egemenlik her şeyden önce politik güç toplumdaki diğer dinsel, ailesel ve ekonomik kurumlardan ayrı bir varlıktır. İkinci olarak, egemenlik yetkinin rakipsiz ve otonom olmasını öngörür yani topluluk içindeki diğer öbür kurumlardan üstün olmasının yanında toplum dışındaki başka kurumlardan da bağımsızdır. Teorik olarak egemen ne içeride ne de dışarıda kimsenin kölesi değildir; içeride hâkimdir dışarıda ise hâkimlerin eşitidir. (Krasner, 1999: 4-10)

Antik Çağda Egemenlik

Egemenlik kavramının bu mutlak hâkimlik anlayışı kavramını içinde bulundurmasından dolayı dünya tarihinde egemenlik anlayışının ortaya çıkışı 17. yüzyıl olarak birçok araştırmacı tarafından belirtilir. Çünkü bu araştırmacılara göre antik çağlarda ve orta çağda hâkimiyetin kaynağı tanrı veya doğa güçleri olarak belirtilmiştir ve bu durumda kral veya kraliçelerin güçlerinden üstün bir gücün varlığına işaret eder ve hâkimiyetlerinin bir sınırı vardır. Aşağıda sunulan antik medeniyetlere ait bulunan yazıtlardan yapılan alıntılar bu durumu gözler önüne sermektedir.

Krallık ilk defa cennetten indirildiğinde krallık Eridu'da ilkti...³

Milattan önce 2050 yılına ait bir Sümer dokümandan alınan bu cümle kralların kendilerini tanıtmak için kullandıkları standart bir açılış cümlesidir ve kralın kendisinin ilahi lider tarafından seçildiğine işaret eder. Bu tür yazıtlara bakıldığında “kozmetik düzenden topluma doğru ve toplundan yukarıya kozmik düzene olmak üzere iki hareketten” bahsedebiliriz ve kral bu kozmik düzeni politik düzene taşıyan bir araçtır. Bu durum Buıjs’inde belirttiği gibi krallar için zaman alıcı ve acılı bir iş olabilir. (Govert, 2003:229-260) Frankfurt’un belirttiğine göre, Asurlular döneminde, “kralın zamanının çoğunu pişmanlık ve koruyucu sihir almaktaydı”. (Govert, 2003:229-260) Kral, gökyüzündeki işaretleri takip edip yorumlayan ve krala ona göre talimat vermekle görevli falcı ve rahiplerin tavsiyelerine uymak zorundaydı. Örneğin iyi bir şekilde saklanabilmiş olan antik bir mektupta su kamışından yapılmış olan bir kulübede yedi gün kalıp arınma törenlerini gerçekleştirmek zorunda olan bir kraldan bahsedilir ve kral sık sık kozmik görevlerinden yakını fakat bu yakını boşunadır. Ve hatta kral bazen aşırı tehlikeli durumlarda yerine başkasını geçirmektedir. Bu kozmik törenlerin icracısı egemen bir yöneticiden çok uzaktır.

Eğer egemenliğin antik çağlarda olup olmadığına bir cevap vermek istersek, egemenlik kavramının tanrılar arasında olduğunu söylemek zorundayız. Örneğin, Marduk öbür tanrılar tarafından lider olarak seçilmiştir ve egemendir.

Marduk, Sen daha eski tanrılardan geldin.

Senin mertebenin eşiti yok ve senin gücün Anu'nun gücüne eşit.

Bu günden itibaren senin emirlerin asla değiştirilemez, bu senin gücün dâhilindedir.

Söylediğin her şey gerçekleşecek ve sözlerin asla boşa çıkmayacak.

Tanrılar arasından hiçbir tanrı senin haklarına el uzatmayacak⁴.

Yukarıdaki alıntı egemenlik kavramını çok iyi örneklemektedir fakat değinilmesi gereken önemli bir nokta ise egemenlik doktrini bağlamında egemenlik daha öncede belirtildiği gibi mekânsal olarak sınırlandırılmıştır. Marduk’un tadını çıkardığı egemenlik ise sınır ve zaman tanımayan bir egemenliktir ve bu anlamda politika biliminde bahsedilen egemenlikten ayrılmaktadır.

Ortaçağ ve Sonrası Egemenlik

Ortaçağa geldiğimizde Avrupa'daki devletlerin kralları kendi ülkelerinin sınırları içinde mutlak hâkimiyete yani egemenliğe sahip değildiler. Avrupa tarihinin büyük bir bölümünde kralların egemenlik talebinin en büyük rakibi kilisedi. Politik gücün vergi toplama, kanun yapma ve çeşitli mevkilere kişileri atama eylemleri devamlı olarak dini yapılar tarafından kontrol ediliyordu ve bu dini yapılarında karşıt talepleri ve dıştan gelen müdahaleleri engelleme istekleri vardı. Ortaçağda başlayıp Papa ve imparatorlar arasında süregelen bu anlaşmazlıklar ve Avrupalıların neyin tanrıya neyin Sezar'a ait olduğunu belirleme çabaları hükümlerinin içte ve dışta bağımsızlık taleplerini şekillendirdi⁵.

Kralların hâkimiyetlerini paylaşma ayrıcalığına sahip olan kilise 1517 yılında Martin Luther tarafından başlatılan reform hareketlerinin sonucunda önce Katolik ve Protestan olmak üzere ikiye ve sonrada Kalvenizm ve Anglikanizm gibi başka mezheplere ayrıldı. Bu durum krallara egemenlik bağlamında avantaj sağladığı düşünülebilir fakat daha sonraki dönemde ülke içindeki hâkimiyetlerine zarar vermiştir. Çünkü farklı mezheplere ait olan vatandaşlar kendi aralarında çatışmış ve ülke içindeki belirli fraksiyonlar başka ülkelerin kralları tarafından desteklenip ve egemenliklerine tehdit oluşturmuştur. Reform hareketleri ile başlayan bu kanlı süreç Westphalia Anlaşmasıyla 1648 de sona ermiştir.

Westphalia barışı ile krallar birbirlerinin iç işlerine karışmama konusunda anlaşmışlardır. Ayrıca bu anlaşmayla birlikte krallar hâkimiyetleri üzerindeki papa vesayetinden de kurtuldular. Böylece hükümlerinin egemenlikleri kendi ülkelerinin sınırlarıyla sınırlandırıldı. Ayrıca krallar birbirlerinin eşiti oldular. Teorik bağlamdaysa, mekansallık egemenlik kavramını tanımlarken atıfta bulunulması gereken önemli bir unsur haline geldi.

1530- 1596 yılları arasında yaşamış olan ve reform hareketleri esnasında esrelerini vermiş olan Bodin egemenliğin ve şiddet kullanma tekelinin niçin bir tek kaynaktan toplanması gerektiğini açıklamaya çalışmıştır ve egemenliğin toprak sınırlarıyla sınırlandırılması fikrini savunmuştur ki onun düşünceleri ölümünden 51 yıl sonra reel politik hayatta Westphalia anlaşmasında vücut bulmuştur.

Sınır ve egemenlik kavramına katkıda bulunan tek düşünür Bodin'dir diyemeyiz çünkü 1588 ve 1679 yılları arasında yaşamış olan Thomas Hobbes'da Bodin'in fikirlerini geliştirerek egemenlik kavramının gelişimine katkıda bulunmuştur. Hobbes'da Bodin gibi iç savaş döneminde yaşamıştır ve Leviathan isimli eserinde iç savaşın kötülüklerinden kaçınmak için niye hâkimiyetin tek merkezde toplanması gerektiğini anlatmaya çalışmıştır. Hobbes ek olarak hâkimiyetin meşru kaynağının "toplum sözleşmesi" olması gerektiği fikrini ortaya atmıştır. Ona göre insanlar barış içinde yaşamak için hükümrânın egemenliğini kabul eder ve doğal haklarından vazgeçer. Gücün herhangi bir biçimde kötüye kullanılması barış içinde yaşamının bedeli olarak kabul edilmelidir. (Zaum, 2007:36)

Toplum sözleşmesi fikri Hobbes'dan sonra John Locke (1689) ve Rousseau (1762) tarafından geliştirilmiş ve Fransız Devrimi döneminde bu fikir devrimciler tarafından bütün dünyaya yayılmıştır. Bu fikre göre bütün dünyadaki halklar bir devlet kurma ve kendi egemenliğine sahip olma hakkına sahiptir. Artık hükümrânlar egemenlik taleplerini bir yönetici olarak kendi adlarına değil ortak bir tarihi ve kaderi paylaşan topluluk adına yapmaktadır. Ulusun kolektif kimliği devletin sınırlarını belirlerken vatandaşların milliyeti de onların bir siyasi topluluğa üyeliklerini garantilemektedir⁶.

Egemenlik ve ulusların kendi kaderlerini belirleme hakkı fikrinin ilişkilendirilmesi pratikte dünya tarihinde devamlı bir huzursuzluk ve şiddette sebep olmuştur. Çünkü 18. yüzyılın sonları ve 19. yüzyılın başlarında ülkeler farklı milliyete ve etnik kökene ait vatandaşlara ev sahipliği yapıyordu. Bu durum farklı milliyete sahip olan devletlerin hem içte hem de dışta savaşlara girmesine yol açmıştır.

Yüzyıllar süren politik anlaşmazlıklar ve nüfus hareketleri milliyetlerin ve devletlerin bire bir eşleşmediği karmaşık bir yapı oluşturmuştu. Bunun en iyi örnekleri birden fazla millete ev sahipliği yapan Habsburglar, Romanovlar ve Osmanlı imparatorluklarıydı. Bu durumun farklı örneklerini başka yerlerde de bulabiliriz: İrlanda'nın İngiltere'ye karşı verdiği egemenlik savaşı, Norveç'in İskandinavya'dan 1905'te ayrılması, 1909 da Katalonya'da grevlerin ve gösterilerin İspanya hükümetine karşı patlaması. En büyük gerilim ise Yunanistan, Sırbistan, Bulgaristan ve Romanya gibi yeni kurulmuş güney doğu Avrupa ülkelerinin bulunduğu bölgede

yaşanmıştır. Çünkü bu yeni kurulmuş ve güçlü olmayan devletler egemenlik taleplerini asimile olmamış ve milli istekleri karşılanmamış azınlıkların bulunduğu topraklar üzerinde yapıyorlardı. Bunun sonucu olarak da bu yeni devletler komşularının iç işlerine karışıyorlardı ve komşularının müdahalesine maruz kalıyorlardı⁷. Daha sonra bu bölge 1914'te Birinci Dünya Savaşının patlak vermesine sebep olmuştur.

Birinci dünya savaşının getirdiği felakete rağmen egemenlik ve kendi kaderini belirleme hakkı söylemi politik arenada yaşamaya devam etmiştir. Çünkü 10 Ocak 1920'de imzalanan Milletler Cemiyeti Anlaşması egemen devletlerin egemenlik açısından bağımsızlığını tanımıştır. Fakat devletler teoride belirtildiği şekilde istikrar ve düzen sözünü tutamamışlardır. Örneğin, İrlanda'da çıkan iç savaş milliyet ve devlet sorununu çözememiş sadece tekrar tanımlanmasına sebep olmuştur. Yunanistan ve Türkiye azınlık nüfuslarını takas etmiş fakat her iki ülkede de acı içindeki mülteci grupların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu esnada Avrupa'daki ve başka yerlerdeki yeni kurulmuş devletlerden hiç biri kendi sınırları içlerinde bulunan azınlıkları asimile edecek ve kendilerine Milletler Cemiyeti Anlaşmasında söz verilen egemenlik haklarını kullanacak kadar güçlü değillerdi. Bütün bunların bir sonucu olarak bu ülkeler sınırları içinde ve dışında ağır etnik ve bölgesel şiddete katlanmış ve sıklıkla bu şiddeti kızıştırmışlardır⁸.

1920'lerde ve 1930'larda, Avrupa'nın her yerinde ülkeler tehdit altındaydı, egemenlik taleplerinin önüne geçmek bir tarafa, kendi sınırlarını bile koruyamıyorlardı. Bazı bilim adamları sorunun kaynağı olarak egemenliğin kendisinin olduğunu ileri sürdüler. Bronislaw Malinowski 1941'de " bu gün en büyük düşman egemen devlettir" diye yazıyordu⁹. Aynı yıl Harold Laski eğer egemenlik kavramı terk edilirse siyaset bilimine baki bir iyilik yapılmış olur iddiasında bulunmuştur.¹⁰

Yaşanan bu krizin en zehirleyici sonucu devletle millet arasındaki soruna en radikal çözümü öneren nasyonal sosyalizm olmuştur. Naziler egemenliklerinin sınırlarını çizerken toprak sınırlarını kabul etmemiş ve ırk etmeninin önemli olduğunu ileri sürmüşlerdir ve 1939-1945 yılları arasında tüm Avrupa'yı işgal ederken bu tür bir egemenliği Avrupa'ya kabul ettirmeye çalışmıştır. (Arendt, 1951:275-276)

İkinci Dünya Savaşı da Birinci Dünya Savaşı gibi egemen devletin zaferiyle bitmiştir. Birkaç istisna dışında savaş öncesi devletler tekrar egemenliklerine kavuşmuşlardır. Daha önce Milletler Cemiyeti Anlaşmasının imzalanmasında olduğu gibi, Birleşmiş Milletler Şartı da egemenliğin uluslararası sistemde merkeziliğini tanımıştır. Birleşmiş Milletler Şartı'nın birinci bölümün ikinci maddesinde Birleşmiş Milletlerin (BM), bütün üyelerinin eşitliğine dayandığı belirtilirken yedinci madde, BM'in bir ülkenin kendi sınırları içindeki sorunlara müdahale etmeyeceğini belirtmiştir. Bir kez daha egemen devlet politik arenasının düzenlenmesinde ana unsur olarak kabul edilmiştir.

Aynen 1920de olduğu gibi 1945'te de egemenlik teorisinin vaat ettiği ile politik eylemin karmaşık dünyasının olmasına izin verdiği arsında büyük bir uçurum vardı. Birinci Dünya savaşından sonra Avrupa'nın, ülkelerin ve milletlerin hem kendi aralarında hem de birbirleriyle ilgili sorunlarını düzenleyecek yeterince güçlü bir uluslararası düzen kurma başarısızlığı büyük bir uçurum açmıştı. İkinci dünya savaşından sonra uçurum dünyanın yeni iki süper gücünün yani ABD ve Sovyetler Birliği'nin yarattığı iki kutuplu politik sistem yüzünden daha da açılmıştı. Doğu Avrupa'daki devletlerin egemenliği Sovyetler tarafından tehdit ediliyordu. Batıda ise durum daha da karmaşıktı. Burada da Avrupa'nın iki kutup olarak ayrılmış olması devletlerin egemenliğini tehdit ediyordu.

İkinci dünya savaşının ardından Avrupa'yı doğrudan etkileyen Sovyet tehdidini engellemek, Almanya ve Fransa arasındaki sorunları bir platformda çözmeye çalışmak ve ABD destekli bir entegrasyon oluşturmak gayesiyle Avrupa'da o güne değin görülen entegrasyon modellerinden farklı olarak yeni bir entegrasyon inşa edilmiştir. Bu entegrasyon, egemenlik konusundaki algılarımızı çeşitlendirmiş ve geleneksel egemenlik algısının sorgulanmasına yol açmıştır. Bununla birlikte egemenlik ile ilgili muğlaklık Avrupa Birliğinde (AB) de halen sürmektedir.

1957'de topluluğu kurmak için yapılan Roma Anlaşması egemen devletlerin birbirleriyle ilişkilerini düzenleyen standart bir anlaşmadır. Fakat imzalayan devletler Avrupa halkları arasında bir birlik oluşturmanın temellerini atmayı kabul etmişlerdir. Aynı şekilde, AB anayasasının hazırlayıcıları şu anda geçersiz olan 2004'te hazırladıkları taslağı¹¹ "Avrupa vatandaşlarının ve devletlerinin isteklerini" temsil ettiğini söyleyerek

sunmuşlardır¹². Avrupa'nın ortak geleceği, egemen devletlerin oluşturduğu bir uluslararası sisteme mi yoksa egemen ülkelerin sınırlarını aşarak iç politikalarına karışarak Avrupa halkalarına dayandırılarak mı hazırlanacaktır? Birliğin kurumsal yapısı ikisinin de yapılmak istendiğini ima ediyor: Bakanlar Konseyi devletleri temsil ederken Komisyon ve Mahkeme birliğin tamamını temsil edecek ve son olarak da Parlamento Avrupa vatandaşlarını temsil edecektir¹³.

Bazılarının ümit edip bazılarının ise kokuğunun zıddına, AB halen süper bir devlet olamamıştır. Roma Anlaşmasının 55. yıldönümüne yaklaşırken, AB egemen devletlerle özdeşleştirilen, özellikle güvenlik ve dış politika alanlarında egemenlik talebinde bulunma isteğine ve kapasitesine sahip değildir diyebiliriz. Ayrıca, Avrupa'daki egemen devletler halen ortadan kalkmadı. Halen vergi toplayıp, seçimler düzenliyor, dış politikayı yönlendiriyor ve Weber'in deyişiyle meşru şiddet kullanma tekeli elinde bulunduruyor¹⁴.

Bazı analistler hatta Avrupa Birliği entegrasyon sürecinin egemen devletlerin varlığına bir tehdit olmaktan öte varlığını sürdürmesine yardımcı olduğunu öne sürüyorlar. (Wallace, 1994: 57-76) Birliğe üye olmak, devletin egemen iradesinin bir sonucu olduğu için ve özellikle birlik üyesi bazı devletler açısından bu üyelik, kapasitelerini artırdığı için egemenliği zayıflatmaktan çok güçlendirmektedir.

Egemen devletlerin ortadan kalkmamasına rağmen, savaş sonrasında egemenlik bir dönüşüme uğramıştır. Örneğin, devletlerin net bir şekilde belirlenmiş sınırlar içindeki egemenlik talepleri değişti, çünkü AB içinde mallar, insanlar ve para serbestçe dolaşiyor. AB içindeki devletlerin arasındaki eskiden egemenlik için çok önemli olarak kabul edilen sınırlar sembolik ve pratik anlamını kaybetti ve kaybolmaya devam ediyor. Avrupa devletleri başka açılardan da açık: tek bir merkez bankası tarafından kontrol edilen para sistemi, bütçe yetkileri açısından daha az bağımsız ve birçok bağlayıcı anlaşmalar egemenliğini sınırlamakta¹⁵.

Tüm bu süreci anlatma gayretimiz egemenliğin bugün hala dünyada ki çatışmaların en büyük sebebi olması. Oldukça soyut ve ortaya tam konamayan egemenlik kavramı bugün dünyada karşımıza çıkan her çatışma bölgesinde en önemli sebep olarak karşımıza çıkıyor. Belkide Harold

Laski'nin “eğer egemenlik kavramı terk edilirse siyaset bilimine baki bir iyilik yapılmış olur” iddiası, bir iddia olmaktan öte gerçeğin ta kendisi olarak karşımızda durmakta ve farkedilmeyi beklemektedir.

SONSÖZ

Egemenliğin anlamına ilişkin tartışmalar, aslında daha kapsamlı ve kuşkusuz daha popüler bir başka meselenin en önemli boyutunu teşkil ediyor. Alternatif siyasal modellerin ortadan kalkıp ulus-devletin insanlığın yazgısına hükmeden yegane örgütsel yapılanma olarak kalmasından sonra, egemenlik, ulusal bir içerik kazanmıştır. Ulusal egemenlik kuramı, demokratik ideallerin “ideal” olarak kalmayıp siyasal düzlemde uygulanma şansı bulması için de işlevsel araçlar sunar. Bu yaklaşım aracılığıyla hem asıl egemenin “ulus” olduğu savunulmakta, hem de ulusla özdeşleşen devletin yönetimi, başka bir açıdan, siyasal iktidarın sürekliliği güvence altına alınmaktadır. Dahası ulus-devlet, ortak çıkarları olan bir kolektivitenin sözcüsü durumunda bulunduğundan, bütünü oluşturan parçaların hiçbiri, yani bireyler, devletin edimleri nedeniyle kendi çıkarlarının kolektif çıkar uğruna zarar gördüğünü savunamayacaktır. Böylece, sınıf kapitalist düzenin gerekleri ile uyuşur şekilde, karar alma süreçlerinin belirli bir merkezde toplandığı, yerleşik kurumsal yapı ile mekanizmalara sahip ulus-devlet modeli dünyanın dört yanına yayılmıştır.

Egemenlik'in günümüz dünyasında ne anlama geldiği sorusunun yanıtını aradık ve sonuç, “devlet”in bizim için ifade ettikleriyle doğrudan bağlantılı. Egemenlik, ilk teorisyenlerince siyasal örgütlenmenin en yetkin kurumu olarak beliren devletin belirleyici ve üstün konumunu meşru kılmak için kullanılıyordu. Devletin diğer tüm toplumsal ve siyasal kurumlardan farklı ve onların üstünde olması, başka hiçbirinde olmayan bir unsur, “egemenliği” özünde barındırmasından kaynaklanır.

Devlet, için olduğu egemenlik nedeniyle dünyevi yasaların yegane kaynağı, dolayısıyla bireylerle olan ilişkilerinde, “belirleyen” konumda bulunmasından ötürü, kamusal hayata ve özel alana girecek şekilde normatif düzenleme yapmaktan kaçınmamaktadır. Bu bağlamda devletin “egemen” sıfatı nedeniyle bireylerin yaşam alanlarına ne ölçüde müdahale edebileceği ya da başka bir anlatımla özel yaşama ait kesit ya da unsurların hangi

açılardan ve ne ölçüde devletin belirleyiciliği altında şekillenen “kamusal bir mesele” hâline getirilebileceği, egemenlik tartışmalarının çoğunlukla göz ardı edilen bir diğer boyutunu teşkil etmektedir.

Westphalia sürecinin sona erdiğine dair emarelerin güçlenmesiyle güncellenen egemenlik kavramı günümüzde devletler için yeterli ve gerekli görülse de bireyler tarafında bir “zulüm hükümlanlığı”nın en büyük kaynağı olarak görülmektedir. Otoriter rejimler de devletin bireylerin tüm özel hayatını düzenlemesiyle, demokratik rejimler de de bireylerin yaşam standartlarını belirlemede hep aynı kavram sorumlu tutulmaktadır: Egemenlik.

Birey ve toplum haklarının korunması açısından devletin bu süreçte yaslanması gereken en önemli aygıt hukuktur. Ancak hukukun tek kaynağı olarak devlet görüldüğünde bunun da aslında çok işlevsel bir mekanizma olduğu söylenemeyecektir.

Bunlardan daha vahim olan, herhangi bir devletin yurttaşlarına belirli bir yaşam tarzını empoze etmesi ve alternatif tercihlerin önünü kesmesidir. Örneğin ideolojik perspektifi “modernleşme” bağlamında şekillenmiş bir devlet, kaçınılmaz olarak, kendi tanımladığı “modernlik” ve onun karşısında konumlandığı “modern dışılık” gibi durumlardan oluşan antagonistik bir yapı yaratır. Bunun tam terside gerçekleşmektedir. Devlet geleneğin korunması ve bozulmadan devam ettirilmesi konusunda yurttaşına baskıda bulunabilmektedir. Bu tarz bir antagonizmanın devletin “taraf olmasını” beraberinde getireceği, bunun da siyasal otoriteyi elinde tutmanın etkisiyle, bireyleri kendi tercihi doğrultusunda davranmaya zorlayabileceği açıktır. Bu durumun en can alıcı sonucu, “pozitif hukuka uygun şekilde” bireylerin kişisel yaşam tercihleri de dahil olmak üzere özgürlük alanlarında kısıtlamaya gidilmesi olacaktır.¹⁶

Burada yatan mantık, siyasal otoritenin “herkesin iyiliği” adına, “bazılarının” özgürlüklerini kısıtlayabileceğidir. Dolayısıyla egemenlik, ulusa ait kabul edilse bile, devlet tarafından kullanılması nedeniyle ulusu oluşturan bireylerin özgürlüklerini tehdit eden bir “silah” halini alabilir. Bu “silah”ın gücü ve kapsamı nedeniyle, kimi durumlarda insan hakları ile devletin hükümlanlık hakları karşı karşıya gelebilir ki, bu karşılaşmada haklar, özgürlük ve demokrasi, ulusal çıkar ya da kamu düzeni gibi “hikmet-

i hükümet” kavramları karşısında kolayca feda edilmektedir. Egemenliği Bodin’in mirası ya da Weber’in gözüyle okuyanlar için bu “feda süreci” kaçınılmaz olacaktır. Ancak insan haklarının evrenselliği ve aslolanın insan olması, bu sürecin nihai sonucunu tartışmasız bir biçimde ortaya koymaktadır: insan, dünyanın merkezidir.

Egemenlik, devletin özünde yatan bir kavramdır, bu durum, siyasal düzeni koruyan temel aygıt durumunda bulunan devletin sonsuz ve sınırsız bir güç kullanma hakkına sahip olduğu anlamına da gelmektedir. Ortadoğu’da insanların kendi rejimlerine başkaldırmasıyla Avrupa’daki halkların isyanı farklı unsurlardan kaynaklanıyormuşçasına aktarılması da en büyük yanılsamalardan biridir. İsyen eden halklar aslında kendilerini yönetenlere değil kendilerini kim yönetirse yönetsin bireysel alanlarına hükmetmede iktidarların elindeki en büyük araç olan egemenliğe başkaldırmaktadırlar. Dünyada baş gösteren özgürlük çığlıklarını bir de bu açıdan okumak oldukça öğretici olacaktır.

KAYNAKÇA

- Anderson, B. (1993) Hayali Cemaatler Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması, (Çev: İskender Savaşır), Metis Yayınları, İstanbul.
- Anderson, M. (1997) Frontiers: Territory and State Formation in the Modern World, Wiley-Blackwell.
- Arendt, H. (1951) The Origins of Totalitarianism New York.
- Bryce, J. (1901) “The Nature of Sovereignty,” Studies in History and Jurisprudence Oxford University Press London.
- Hinsley, F. H. (1986) Sovereignty, CambridgeUniversity Press, Cambridge.
- Hix, S. (2005) The Political System of the European Union, Palgrave Macmillan, New York.
- Hobe, S. (1997) “Statehood at the End of the 20th Century: The Model of the 'Open State'—A German Perspective,” Austrian Review of International and European Law 2.
- Hont, I.(1994) “Permanent Crisis of a Divided Mankind: 'Contemporary Crisis of the Nation' in Historical Perspective,” Political Studies 42.

<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/2950276.stm> 06.07.2009

<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/2950276.stm> 06.07.2009

Knippenberg H. ve Markusse J. (1999), (ed.), *Nationalising and Denationalising European Border Regions, 1800–2000, Views from Geography and History*, Dordrecht.

Krasner, S. D. (1999) *Sovereignty: Organized Hypocrisy*, Princeton University Press, New Jersey.

Kurtulus, E. N. (2005) *State Sovereignty: Concept Phenomenon and Ramifications*, Palgrave Macmillan, New York.

Maier, C. S. (2000) “Consigning the Twentieth Century to History: Alternative Narratives for the Modern Era”, *American Historical Review*, Vol. 105.

Philpott, D. (2001) *Revolutions in Sovereignty: How Ideas Shaped Modern International Relations*, Princeton University Press, New Jersey.

Pritchard J. B. (1955) (ed.), *Ancient Near Eastern Texts, Relating To The Old Testament*, Princeton University Press, Princeton.

Schmitt, C. (2002) *Siyasi İlahiyat: Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm*, (Çev. E. Zeybekoğlu), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.

Walker N. (2003), (Edt), *Sovereignty in Transition* Hart Publishing, Portland.

Walker, R. (1991) “State Sovereignty and the Articulation of Political Space/Time”, *Millennium*, 20/3

Walker, R. B. J. (1993)“Violence, Modernity, Silence: From Max Weber to International Relations”, *Political subject of violence*, D. Campell, M. Dillon (ed.), Manchester University Press, Manchester.

Wallace, W. (1994) “”escue or Retreat? The Nation State in Western Europe, 1945–1993,” *Political Studies* 42.

Weber, M. (1946) *Politics as a Vocation in From Max Weber: Essays in Sociology*, H. H. Gerth and Wright Mills (çev. ve edt.), Oxford University Press, New York.

Wilks, M. (1963) *The Problem of Sovereignty in the Later Middle Ages: The Papal Monarchy with Augustinus Triumphus and the Publicists*, Cambridge.

Zaum, D. (2007) *The Sovereignty Paradox: The Norms and Politics of International Statebuilding*, Oxford University Press, New York.

Zaum, D. (2007) *The Sovereignty Paradox: The Norms and Politics of International Statebuilding*, Oxford university press, New York.

¹ Bkz: Benedict Anderson, **Hayali Cemaatler Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması**, (Çev: İskender Savaşır), Metis Yay., 1993.

² Bkz: Carl Schmitt, **Siyasi İlahiyat: Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm**, (Çev. E. Zeybekoğlu), Dost Kitabevi Yay., 2002.

³ James B Pritchard (edt.), **Ancient Near Eastern Texts, Relating To The Old Testament**, Princeton, Princeton University Press, 1955, p. 265. Aktaran Govert Buijs, 'Que les Latins appellent maiestatem': An Exploration into the Theological Background of the Concept of Sovereignty içinde **Sovereignty in Transition** Neil Walker (Edt), Hart Publishing, Portland, 2003, pp. 229–260.

⁴ H Frankfurt, *o.c.*, sayfa. 325. Aktaran Govert Buijs, 'Que les Latins appellent maiestatem': An Exploration into the Theological Background of the Concept of Sovereignty içinde **Sovereignty in Transition** Neil Walker (Edt), Hart Publishing, Portland, 2003, pp. 229–260.

⁵ Orta çağda krallar ve papalık arasındaki egemenlik çatışmaları ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Michael Wilks, **The Problem of Sovereignty in the Later Middle Ages: The Papal Monarchy with Augustinus Triumphus and the Publicists**, Cambridge, 1963.

⁶ Devlet ile millet arasındaki ilişkinin tarihsel ve teorik bir analizi için bkz. Istvan Hont, "Permanent Crisis of a Divided Mankind: 'Contemporary Crisis of the Nation' in Historical Perspective," **Political Studies** 42, 1994, pp. 166–231.

⁷ Bu durumun kısa bir özeti için bkz: Stephen D. Krasner, **Sovereignty: Organized Hypocrisy**, Princeton University Press, New Jersey, 1999, pp.152–183.

⁸ C. A. Macartney, **National States and National Minorities** (London, 1934). Bkz. Joseph Rothschild, **Ethnopolitics: A Conceptual Framework** (New York, 1981), Hans Knippenberg and Jan Markusse, eds., **Nationalising and Denationalising European Border Regions, 1800–2000: Views from Geography and History** (Dordrecht, 1999).

⁹ Bronislaw Malinowski, Robert Redfield, **Magic Science and Religions and Other Essays 1948**, aktaran Kessinger Publishing, 2004, p.309.

¹⁰ Laski'nin bu konudaki düşünceleri ve egemenlik kavramının tamamen terk edilmesi gerektiğini düşünenler için bkz: Ersun N. Kurtulus, **State Sovereignty: Concept Phenomenon and Ramifications**, Palgrave Macmillan, New York, 2005, p.12.

¹¹ Avrupa Anayasası olarak bilinen (The Treaty establishing a Constitution for Europe) şu andaki Avrupa Birliği Anlaşmaları'nın (Treaties of the European Union) yerine geçmesi ve kuralların tek bir metinde toplanmasını amaçlayan bir anlaşmadır. 2004'te 25 Avrupa Birliği ülkesi tarafından bütün üye ülkelerin kabul etmesi şartıyla imzalanmıştır. On üç ülke anayasa taslağını kabul etti fakat Mayıs ve Haziran 2005 tarihinde Fransızlar ve Hollandalılar bu taslağı reddedilince Finlandiya, Almanya ve Slovakya da kabullerini geri çekti. Bunun üzerine yedi üye ülke de kabul sürecini erteledi. Anayasa taslağına ve süreçle ilgili bilgiler için bkz: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/2950276.stm> 06.07.2009

¹² Avrupa Birliği Anayasa Taslağı p. 5 <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/2950276.stm> 06.07.2009

¹³ Avrupa Birliği'nin kurumları için bkz. Simon Hix, **The Political System of the European Union**, Palgrave Macmillan, New York, 2005

---

¹⁴ Max Weber, **Politics as a Vocation in From Max Weber : Essays in Sociology**, H. H. Gerth and Wright Mills (çev. ve edt.), New York, Oxford University Press,1946, p.78. Aktaran R. B. J. Walker, “Violence, Modernity, Silence:From Max Weber to International Relations”, **Political subject of violence**, D. Campell, M. Dillon (edt.), Manchester University Press, Manchester,1993, p.142.

¹⁵ Sınır ve egemenlik ilişkisinin değişimini anlamak için bkz: Charles S. Maier, “Consigning the Twentieth Century to History: Alternative Narratives for the Modern Era”, **American Historical Review**, Jun2000, Vol. 105, pp.807–825.

¹⁶ Moderleşme için Türkiye, geleneği muhafaza için ise İran çok spesifik örneklerdir.